

एकीकडे
त आहे.
निकांची
हे. पण
त्याचा
तांत तो
तिला?
पुसा-
त्याच्या
त्याला
अनें ती
य हीत
क छोटा
गोला
बलो-
आहे. ते
गदीकड
रूमाल
कोण?
अलेर
आपल्या
बल. तो
व करून
मानवी
टीसाठी
ही! हे
र मन
सहानु-
करणांत

ने घेण
चेहरा
एकवार
झाला
य लड-
दोड्या-
त्यानें
लं!

मोठे
बडे
नवल
या
नितर
य
? ते
हेत!
बनून
निक
कार?
डपून
आधी
करा!
थोडी
ांचीच
न मी
चळून
तो
हात
त्याचे
ोच्या
तित!

रच्या
होत
त्या
त!
होत
हेत!
काय
निक

महान् वासनां प्रयत्नांची शयं चाल-
विली आहे. भारत सरकारचे हे
श्रेय साकार होण्यासाठी राज्य शास-
नानें देखील कंबर कसली असून आपले
हरितक्रांतीचे स्वप्न पुरे व्हावे म्हणून
ते प्रयत्नशील आहे. यासाठी शेतकरी
मिळनीदेखील या योजनेत सक्रीय
भाग घेऊन देशोन्नतीच्या कार्यास
हातभार लावावा आणि आपल्या
राष्ट्रपुढील अन्नधान्याची समस्या
घोडविण्याची मदत करावी.

आतां सक्रिय मदत करावी म्हणजे
काय? तर आपण दरवर्षी एक किंवा
दोन पिके घेत असून, त्या ऐवजी तीन
किंवा चार पिके आपल्या जमिनीतून

पाण्याची ज्या ठिकाणी मुबलक
सोय असेल, तेथे जमिनीचे क्षेत्र न
वाढवितां ठराविक काळात ३ ते ४
पिके घेऊन अधिक उत्पादन काढतां
येत.

खतांचा योग्य प्रमाणांत वापर,
पाण्याची मुबलक सोय, रोग आणि
कीड यांचा योग्य तो बंदोबस्त, तसेच
सुधारलेल्या, कमी दिवसांत अधिक
उत्पादन देणाऱ्या नवीन जातीचा
योग्य प्रकारे वापर केल्यास आपल्या
देशातील अन्नधान्याची कमतरता
बऱ्याच प्रमाणात मोठी मदत होईल.
या पद्धतीमुळे एकाच वर्षात, एकाच
जमिनीतून दोन ते तीन किंवा चार
पिके घेणे शक्य झाले आहे. या

बहुविध पीक-पद्धती

काढून या कार्यास हातभार लावावा.
त्या दृष्टीने महाराष्ट्रांने या कार्यास
मोठ्या जमानेने सुरवात केल्याचे
दिखून येते.

ही हरितक्रांती यशस्वी करण्या-
साठी रासायनिक खतांचा आणि शुद्ध
बियाण्यांचा वापर, पिकांबरोबर रोग
व कीड यावर प्रतिबंधक उपाय;
अधिक उत्पादन देणाऱ्या पिकांच्या
जाती व नवीन लागवडपद्धति यांचा
वापर आणि ओलिताची सोय इत्यादि
गोष्टींचा शास्त्रीय पद्धतीने उपयोग
करून घेतल्यास ही क्रांति यशस्वी
होण्यास कुठलीही अडचण येऊ नये.
आज आपला देश एका मोठ्या दिव्या-
तून जात आहे. तिकडे अजान सोमेवर
लडत होते, इकडे आम्ही हरित-
क्रांतीच्या गप्पा मारीत होतो.

अधिक धान्योत्पादन करा म्हणून सांगत
होतो. परंतु परिस्थिति नेमकी
उलटी आहे. धान्यउत्पादन वाढण्या-
ऐवजी साणारी तोंडे (लोकसंख्या)
मात्र खूप वाढत आहेत, तेव्हा अवा
परिस्थितीत धान्य उत्पादन वाढावे
म्हणून शेतकरी बंधनीदेखील या अड-
चणीच्या काळात वर्षातून तीन ते चार
पिके घेऊन आम्हीदेखील जागे आर्होत,
सोपलेली नाहीत हे दाखवून द्यावे!

तिरके बाण

पान १२ वरून चालू
सासदार पिलू मोदी हे नेहमी
विनाची भेरे मारून लोकसभेत हंसा
निर्माण करणाऱ्या बद्दल प्रसिद्ध आहेत.
त्यांचे शरीर चांगलेच स्थूल. वजन
५२० पौंड आहे आणि बोलण्यात
पारशी मिस्रकल्पणा आहे. ते ह्या
विशेषकावर बोलतांना म्हणाले, "जो
सरकार अस्थिर, डडमळीत असतात,
ती असे एकापेक्षा एक कडक कायदे
म्हणाले." त्यावर यशवंतराव उतरत
म्हणाले, "सरकार घ्यालेले आहे
किंवा अस्थिर, डडमळीत आहे असा
समज करून घेणे चुकीचे आहे.
श्री. पिलू मोदी हे स्वतः जेवढे
स्थिर आहेत, तेवढेच हे सरकारही
स्थिर आहे"

विधानसभांच्या आणि लोकसभेच्या
अधिवेशनांतून असे महान् मधून विनो-
दाचे फवारे उडत असतात. त्यामुळेच
ही अधिवेशने सुगह होतात. ह्यावरून
समांत आणि अधिवेशनांत विनोदाची
केवढी आवश्यकता असते, हे दिसून
येईल.

परंतु ह्या विनोदांलाही औचित्य
हवे. काही मर्यादा हवी. उगीच काहीही

पद्धतीत वर्षाला एकरी किंवा हेक्टरला
किती उत्पादन मिळाले, याला महत्त्व
न देतां दिवसाला आपल्या पदरांत
किती उत्पन्न पडले याचा प्रामुख्याने
विचार करावा. उदा. सक्रीयत
बाजरीचे हेक्टरला ५००० किलो
उत्पादन १०० ते ११० दिवसांत
मिळत असेल तर दिवसाला ५०
किलोग्रॅम उत्पन्न मिळते असे म्हणावे.
पूर्वी या पद्धतीत कमी आयुष्यामान
असलेली पिके घेत. (गहू, मका,
ज्वारी, बाजरी इत्यादि). परंतु
अलीकडे बारले रागी, भाजीपाला,
गळीताची पिके आणि चान्याची
पिकेदेखील घेतली जातात. या पद्धतीने
पीक घेतल्यास त्यांचे यश व
अधिकधिक उत्पन्न हे कोणत्या

बहुविध पीके घेण्यासाठी कायम पाण्याची सोय हवी

प्रकारची पिके आणि वर्षाला किती
पिके घेणार यावर अवलंबून असते.
एकाच वर्षात अधिक उत्पादन
मिळावे म्हणून आपण वाटेल तेवढी
पिके घेऊ नयेत. त्यालादेखील काही
निग्रम, शटी असतात हे लक्षांत घ्यावे.
या पीक पद्धतीत एकंदर उत्पादन
खालील गोष्टींवर आधारलेले आहे.

बोलून किंवा करून हंसा पिकाविषयाचा
प्रयत्न करणे योग्य नाही.
अकीकडेच वृत्तपत्रांत एक छोटीशी
बातमी आली आहे. ती वाचून आम्ही
असे म्हणतो. ती बातमी अशी :
"पुणे महापालिकेतील एक सदस्य
श्री. किरात स्यायी समितीची सभा
बोलू असतांना, नकाशावरची एक
जागा दाखविण्यासाठी खूर्चीवरचे उटून
टेबलावर रेलले ते पुन्हा खूर्चीवर
बसणार एवढ्यांत संयुक्त समाजवादी
सदस्य श्री. अजीलकर ह्यांनी त्यांच्या
मागची खूर्ची ओढून घेतली आणि
अर्थात्च श्री. किरात दाणकन जमि-
नीवर आदळले."

शाळतील मूले असा विनोद कर-
तात : श्री. अजीलकरांनी केवळ घट्टा-
विनोद म्हणूनच हा प्रकार खेळकर-
पणाचे केला होता. पण हा बौद्धिक
विनोद नसून शारीरिक विनोद झाला.
त्यांत श्री. किरात ह्यांच्या शरीराला
थोडी इजाही झाली.

श्री. अजीलकरांच्या ह्या विनोदांने
समजे वातावरण निवळले की अधिक
सतपत झाले, हे कळण्यास मार्ग नाही.
पण, हे जरा फाचू शाले, नाही का?

शेती

लेखक : पी. एल्. बोडे

- १) एकूण जमीन.
- २) त्या त्या भागातील हवामान.
- ३) पाण्याची सोय.
- ४) खतांचे एकूण प्रमाण.
- ५) शेतीसाठी उपलब्ध असलेली अवजारे.
- ६) रोग आणि कीड यांचा बंदोबस्त.
- ७) ध्यावयाच्या पिकांची निवड आणि त्यांची संख्या.

बरोबर सर्व गोष्टींचा आपण क्रमशः

शेतकऱ्याने वर्षातून ३-४ पीके घेण्याचा प्रयत्न करावा

विचार करू. कोणतेही पीक घ्यायचे
म्हटल्यावर जमिनीध्याय घेणे शक्य
नाही. तेव्हा प्रथम आपण जमिनीचा
आणि त्याचबरोबर हवामानाचा
घोडव्यांत विचार करू.

जमीन, हवामान

वर्षाला ध्यावयाची पिके ही त्या
भागातील हवामान, तिथे पडणारा
पाऊस व तेथील तपमान पिकाला
मानवेळ असेल असेल तर पीक चांगले
येऊन अधिक उत्पादन आपल्या
पदरांत पडेल.
त्यासाठी प्रत्येक हंगामांत (खरीप,
रब्बी, उन्हाळी) पिकाची योग्य निवड
करावी. उदा. ज्या ठिकाणी तपमान
आणि पाऊस अधिक असेल व ज्या
जमिनीची पाणी साठवून ठेवण्याची
क्षमता दोन दिवसांपेक्षा जास्त असेल

होऊ शकत नाही. म्हणून वर्षातील
पिकाची संख्या व त्यांचे प्रकार हे
पाण्याच्या मुबलक सोयीवरच अव-
लंबून असतात आणि म्हणून ही पीक
पद्धती यशस्वी करण्यासाठी अगोदर
कायमच्या पाण्याची व्यवस्था करा-
यला पाहिजे.

खत आणि त्याचे प्रमाण

जमीन व हवामान पोषक असेल,
तसेच पाण्याची सोय मुबलक असेल;
म्हणून सर्व व्यवस्थित आहे असे सम-
जून चालणार नाही; पिकांची योग्य
प्रमाणांत वाड होण्यासाठी जमिनीच्या
चांगल्या निचऱ्याची आणि भरपूर
उत्पादनासाठी खतांचा मोठ्या प्रमा-
णांत वापर करावा लागतो त्यासाठी
सेंद्रिय (घेणखत, कंपोस्ट) आणि
रासायनिक खतांचा भरपूर प्रमाणांत

वळीचे खत गाढण्यापासून सहा
दिवसांचा कालावधी लागतो तर दहा
ते चौदा अवयवकीच्या ट्रॅक्टरने तेंच
काम सहा ते सात तासांत केले जाते.
आणि पिकांची योग्य वेळी लागवड-
देखील केली जाते. म्हणून या पीक
पद्धतीत कमी वेळांत कोणतेही काम
करतां येणारी आधुनिक यांत्रिक शक्ती
अवजारे आपणावजवळ असणे जरूरीच
आहे. विकत घेणे शक्य नसल्यास
ही अवजारे योग्य भावतात भाड्याने
मिळण्याचीदेखील व्यवस्था होऊं
शकते. (महाराष्ट्र म्हणून नेवा
मंडळाची संपर्क साधावा.) आणि
आपली मजगतीची कामे लवकर
उरकण्यासाठी शेतकरी बंधुंनी यांत्रिक
अवजारांचा उपयोग करून घ्यावा.
एका शेतकऱ्याला ट्रॅक्टर भाड्याने
घेणे परवडत नसेल तर चारपांच

उपयोग करायला हवा ! त्यासाठी
कोणत्या पिकाला कोणते खत,
कोणत्या वेळी आणि किती प्रमाणांत
घावयाचे हे माहीत असायला हवे.
खतें योग्य वेळी आणि योग्य प्रमाणांत
दिली गेली तरच ही पिके योग्य असे
उत्पादन देतात. नाही तर उत्पन्न तर
कमी येतेच परंतु पिकांच्या आयुर्मा-
नावर त्याचा परिणाम होऊन वर्षाला
अगाऊ ठरलेल्या पिकांची फेरपालट
होत नाही आणि त्यामुळे एकूण
उत्पादनांत घट येते. म्हणून जमि-
नीतील नॅट्रोजन, फॉस्फरस आणि
पोटॅश यांच्या प्रमाणावर भरखले
(घेणखत, कंपोस्ट) आणि भरखले
(रासायनिक) धावीत. सव्हाला जर
आपण फक्त फॉस्फरस दिला तर
त्यातील फक्त २० टक्केच गव्हाचे
पीक होते व बाकीचा फॉस्फरस तसाच

जणांनी एकत्र मिळून हे काम करून
घ्यावे म्हणजे वेळेचा विनाकारण
व्यय होणार नाही.

रोग व कीड यांचा बंदोबस्त

या पीक-पद्धतीत शेतांत सतत
कोणते ना कोणते पीक उभे असतेंच,
त्यामुळे या पिकांवर निरनिराळे रोग
व कीड बरोबरच पडण्याचा बराच
मोठा धोका असतो म्हणून त्यांचा
वेळीच बंदोबस्त केल्यास पिकांच्या
दृष्टीने ते केव्हाही फायदेशीर ठरेल.
कोणत्याही रोगाचा बाबतासा प्रमा-
णांत जरी पिकावर लक्षणं दिसूं
लागली तर ताबडतोब योग्य ते औषध
त्यावर फवारावे. किंवा जवळच्या
शेती अतिकार्यांनी संपर्क साधावा.
पिकांबरोबर रोग आणि कीड बहुतेक
सारखीच असते; म्हणून पहिल्याने
घेतलेल्या पिकांबरोबर रोग व कीड
दुसऱ्या पिकांवर येणार नाहीत याची
काळजी घ्यावयास हवी. परंतु ह्या
रोगांचा व कीडींचा बंदोबस्त करण्या-
पेक्षा ती होऊं नयेत व त्यांचा प्रसार
होऊं नये म्हणून काळजी घेणे मह-
त्वाचे ! त्यासाठी पिकांची फेरपालट
करणे व पेरणीपूर्वी विनायला "मेरे-
सान" किंवा "अॅग्रेनॉल" चोळावे.
आणि ज्या पिकांवर एकाच प्रकारचे
रोग आणि कीड यांचा उपद्रव होत
असेल अशी पिके लागोपाठ घेण्याचे
टाळावे. उदा. जसांततर गहू घेण्याचे
टाळावे कारण उमाबरोबर पावरीला
गव्हाला त्रासदायक ठरेल. तेव्हा रोग
आणि कीड यांचा बंदोबस्त करणे या
पीक पद्धतीत फार महत्त्वाचे असते;
नाहीतर घेतलेले एवढे श्रम व्यर्थच !

योग्य पीक निवडा

वर्षाला तीन ते चार पिके या
या पद्धतीने ध्यावयाची असल्याने
कोणत्या हंगामांत कोणते पीक योग्य
ठरेल हे एकेकाच्या अनुभवावरून
किंवा हवामान यावरून ठरवित
येईल. वर्षाला पिकांचा फेरपालट
करतांना आपली जमीन कोणत्या
प्रकारची आहे यावरून प्रथम ते ठर-

रोग व कीड होऊं न देणेच श्रेयस्कर

सध्यां बहुतेक गोष्टी यांत्रिक
साहाय्याने केल्या जातात. मग शेती-
व्यवसायच त्या बाबतीत कां मागे
रहावा? नाही म्हणायला हल्लीं
बऱ्याच शेतकऱ्यांकडे ट्रॅक्टर आलेले
आहेत व ह्या ट्रॅक्टरमुळे नांगरणी-
पासून तोंे पेरणीपर्यंतची कामे केली
जातात. भाताची एक एकर लावणी
करण्यास जमीन तयार करण्यासाठी
एका बॅलजोडीला साधारणतः हि-

शेतकऱ्याने वर्षातून ३-४ पीके घेण्याचा प्रयत्न करावा

विचार करू. कोणतेही पीक घ्यायचे
म्हटल्यावर जमिनीध्याय घेणे शक्य
नाही. तेव्हा प्रथम आपण जमिनीचा
आणि त्याचबरोबर हवामानाचा
घोडव्यांत विचार करू.

जमीन, हवामान

वर्षाला ध्यावयाची पिके ही त्या
भागातील हवामान, तिथे पडणारा
पाऊस व तेथील तपमान पिकाला
मानवेळ असेल असेल तर पीक चांगले
येऊन अधिक उत्पादन आपल्या
पदरांत पडेल.
त्यासाठी प्रत्येक हंगामांत (खरीप,
रब्बी, उन्हाळी) पिकाची योग्य निवड
करावी. उदा. ज्या ठिकाणी तपमान
आणि पाऊस अधिक असेल व ज्या
जमिनीची पाणी साठवून ठेवण्याची
क्षमता दोन दिवसांपेक्षा जास्त असेल